

Σημειώσεις διδακτικής της Ιστορίας

Δρ. Δήμητρα Καυκά
Σχολική Σύμβουλος 22^{ης} Περιφέρειας
Δημοτικής Εκπαίδευσης Αττικής

«Όλοι ξέρουν τι είναι
η ιστορία,
μέχρι να αρχίσουν
να το σκέφτονται»

Allan Griffin

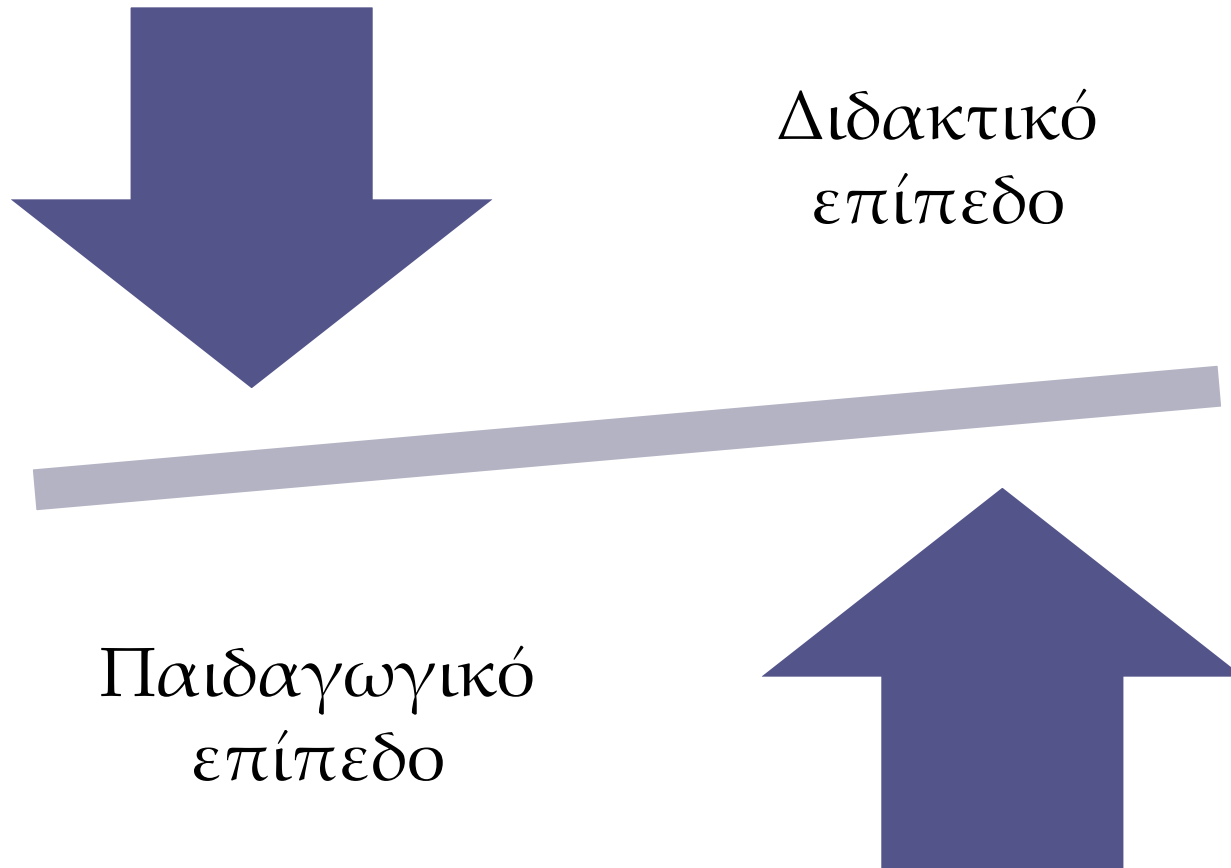
Η απεραντοσύνη του παρελθόντος και οι διευθετήσεις του

- Το παρελθόν δεν είναι ούτε δεδομένο ούτε αναγνώσιμο. Κάθε προσπάθεια διάσωσης, εννόησης και διευθέτησής του εγγράφεται στον πολιτισμικό, κοινωνικό και επιστημολογικό ορίζοντα της εποχής στην οποία εγγράφεται.
- Σχετίζεται με τις εκάστοτε στοχεύσεις και διαθέσιμότητες, εγείροντας επιστημολογικά ζητήματα, σχετικά με τα ιστορικά αντικείμενα, τις χρονικές διευθετήσεις και τις μεθοδολογικές προσεγγίσεις.

Λιάκος, Τα ιστορικά 31(1999)

Παιδαγωγικές και διδακτικές μετατοπίσεις

Παιδαγωγικές και διδακτικές μετατοπίσεις

- Οι παιδαγωγικές μετατοπίσεις που σημειώθηκαν κατά τη διάρκεια του 20^{ου} αι. διαμόρφωσαν και το νέο διδακτικό "Παράδειγμα" της Ιστορίας .
- Οι συγκεκριμένες μετατοπίσεις συνιστούν τομές για την εκπαίδευση και τη διδακτική πράξη.
- Οι αλλαγές που σημειώνονται δεν υπαγορεύονται από την ανάγκη διαμόρφωσης ενός νέου διδακτικού σχήματος. Είναι ουσιαστικότερης σημασίας, αφού το πρωτεύον στην όλη στοχοθεσία είναι η στροφή προς το υποκείμενο της μάθησης, τον μαθητή.
- Ε. Αβδελά, *Ιστορία και σχολείο*, εκδ. νήσος, Αθήνα 1998.

Παιδαγωγικές και διδακτικές μετατοπίσεις της σχολικής ιστορίας

- Η αλλαγή των ιστοριογραφικών καταθέσεων σε συνδυασμό με τις τροποποιήσεις στον τρόπο της παιδαγωγικής και διδακτικής διαχείρισης των γνωστικών αντικειμένων, σχηματοποιεί και το περιβάλλον της ιστορικής γνώσης.
- Από το εσωτερικό αυτών των διαδικασιών εκπορεύεται ένα τριμερές σχήμα που απαρτίζεται και διαμορφώνεται από το πλαίσιο της εννοιολογικής γνώσης, της δηλωτικής και της διαδικαστικής γνώσης.
 - Μ. Ρεπούση, *Μαθήματα ιστορίας*, 2004

Παιδαγωγικές και διδακτικές μετατοπίσεις της σχολικής ιστορίας

- Στην οπτική αυτή φαίνεται να εγκαταλείπεται ο ηθικοποιητικός ρόλος της ιστορίας στο σχολικό περιβάλλον.
- Η εκπαίδευση παύει σταδιακά να αναζητά τα κατ' εξοχήν αρμόδια γνωστικά αντικείμενα εθνικής και πολιτικής διαπαιδαγώγησης.
- Στο περιβάλλον αυτό, η ιστορία απομακρύνεται από την ικανοποίηση των εκάστοτε ιδεολογικών και πολιτικών στοχεύσεων.
- Π. Τερλεξής, *Πολιτική Κοινωνικοποίηση. Η Γένεση του Πολιτικού Ανθρώπου*, εκδ. Gutenberg, Αθήνα 1975.

Οι σύγχρονες κατευθύνσεις για τη διδασκαλία του ιστορικού μαθήματος

Η σύγχρονη διδακτική της ιστορίας

Η παιδαγωγική του εγγραμματισμού

Η προετοιμασία των μαθητών στην κατεύθυνση του ιστορικού εγγραμματισμού

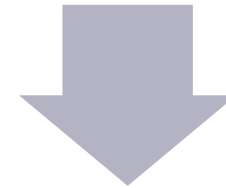
Απαιτήσεις και Εκκινήσεις

Η αναγνώριση της ιστορίας ως διεπιστημονικό αντικείμενο

Η αναγνώριση των ποικίλων τρόπων κατασκευής του ιστορικού νοήματος

Ερώτημα

Τι είδους πρακτικές ανάγνωσης και μελέτης της ιστορίας καλούμαστε να διαμορφώσουμε, ώστε να απηχούν την παιδαγωγική του ιστορικού εγγραμματισμού;

Ιστορία και ιστορικός εγγραμματισμός

Ιστορία και ιστορικός εγγραμματισμός

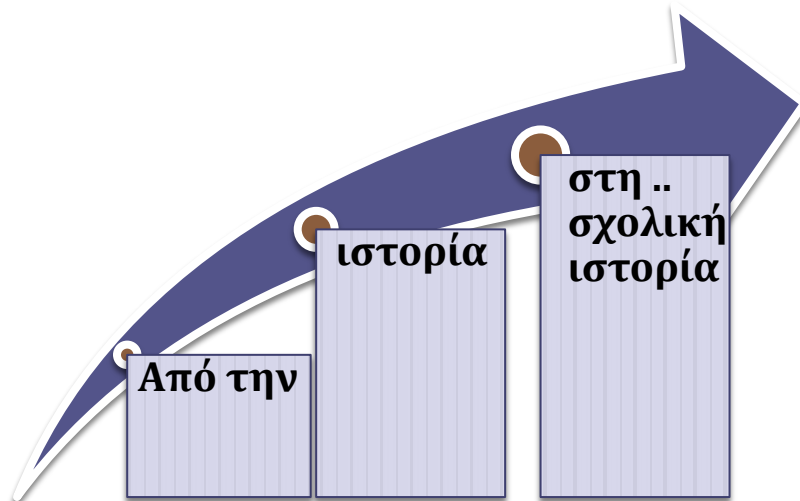
- Ο ιστορικός εγγραμματισμός ως διακριτή μορφή εγγραμματισμού σχετίζεται με την κοινωνική διάσταση του εγγραμματισμού και κινείται στην κατεύθυνση των πολυγραμματισμών.
- Η ιστορική αφήγηση, οι πηγές που την υποστηρίζουν και κάθε είδους μαρτυρίες απαιτούν διαφορετικές και ποικίλες αναγνώσεις.

Το επιστημολογικό και παιδαγωγικό περιβάλλον της ιστορίας και της διδακτικής της

Ο επιστημολογικός πυρήνας της ιστορίας

- Σχηματοποίηση της ιστορικής γνώσης

Από την ιστορική γνώση στην ιστορική κατανόηση

1

- Δηλωτική γνώση, γνώση περιεχομένου
- Know what

2

- Μεθοδολογική γνώση
- Know how

3

- Εννοιολογική γνώση
- Κατανόηση ιστορικών εννοιών

Σχολική ιστορία και σχολική "επιστημολογία"

- Σχολική ιστορία:
αναπλασιωμένη
ιστορική γνώση

Σχολική
επιστημολογία:
οδηγεί σε
παιδαγωγικές και
διδακτικές
δεσμεύσεις,
προκειμένου, να
καταστεί
προσεγγίσιμη η
ιστορική γνώση.

Το διδακτικό περιβάλλον

- «Το να διδάσκεις ιστορία μπορεί να μη σε οδηγήσει πουθενά, υπάρχουν δάσκαλοι Ιστορίας που μπαίνουν στο παρελθόν και δεν βγαίνουν ποτέ. Χάνονται. Μένουν εκεί.
Άρα η ιστορία μπορεί να είναι ένα αδιέξοδο. Και όταν είναι αδιέξοδο, είναι πολύ βαρετή....».
- «...Αλλά μπορείς να μπεις στο παρελθόν και να βγεις με πληροφορίες, ιδέες και εμπειρίες που φωτίζουν το τι συμβαίνει σήμερα στον πραγματικό κόσμο, και νομίζω ότι αυτή είναι η καλύτερη χρήση της Ιστορίας. [...]
Πληροφορούμαι από την Ιστορία, δεν πιστεύω στην Ιστορία ως αυτοσκοπό».
- Zinn. H. (2009) Από την Ιστορία στην πράξη.

Σχηματοποίηση της ιστορικής γνώσης

- Δηλωτική γνώση, γνώση περιεχομένου
- Know what
- Η ιστορική γνώση οικοδομείται μέσα από το σχήμα που διαμορφώνει ο "λόγος" της εκπαίδευσης, μέσα από διαδικασίες δηλωτικού χαρακτήρα.
- Η δηλωτική-προτασιακή κατάθεση του ιστορικού υλικού, η απουσία διαδικασιών μαθητικής έρευνας και η εμμονή στη χρονολογική απεικόνιση του παρελθόντος χαρακτηρίζουν τη συγκεκριμένη μορφή ιστορικής γνώσης.

Σχηματοποίηση της ιστορικής γνώσης

- Μεθοδολογική γνώση
- Know how

- Οι εγγραφές στην ιστορία για ένα παρελθόν ανεπιστρεπτί περασμένο και η γνώση γι' αυτό καθίσταται δυνατή μέσα από τα ίχνη του.
- Οι μεθοδολογικές μεταθέσεις υποστηρίζουν αρχές παρατήρησης, διερεύνησης, τεκμηρίωσης και προβληματισμού.

Συναρτήσεις της μεθοδολογικής γνώσης

- Η διδακτική μετάθεση από την ιστορία αφήγημα στην ιστορία πρόβλημα, ανέδειξε νέους συσχετισμούς και νέα περιβάλλοντα μάθησης.
- Στις ιστορικές και διδακτικές αυτές μετατοπίσεις, η μαθητική ιστορική σύνθεση συνιστά απόληξη των συναντήσεων των ιστορικών καταλοίπων με το εκπαιδευόμενο υποκείμενο, τον μαθητή.

Το ιστορικό ερώτημα

- Στη διαδικασία της μάθησης το ιστορικό ερώτημα κατέχει κεντρική θέση.
- Διαμορφώνει συνθήκες προσανατολισμού και διδακτικής κίνησης σε κάθε προσπάθεια διευθέτησης του παρελθόντος.

- Το ανοικτό ιστορικό ερώτημα συναρτάται με τη μαθητική ιστορική δραστηριότητα και με διερευνητικές διαδικασίες που συναρθρώνονται στον άξονα του Αναλυτικού Προγράμματος
- Εκκινήσεις για ένα ανοικτό ιστορικό ερώτημα μπορεί να δώσει ένα ιστορικό ντοκιμαντερ, μια ιστορική ταινία και κάθε υλικό που αφήνει ανοικτά πεδία αναζήτησης και προβληματισμού.

Ανοικτό ιστορικό ερώτημα

- Το καθοδηγούμενο ιστορικό ερώτημα προκύπτει μέσα από το μαθησιακό περιβάλλον που οργανώνεται γύρω από ένα θέμα. Συνυφαίνεται με μια σειρά άλλων υποερωτημάτων που μπορούν να υποστηρίξουν το περιβάλλον διερεύνησης του εκάστοτε θέματος.

Καθοδηγούμενο ιστορικό ερώτημα

- Στην περίπτωση του δεδομένου ιστορικού ερωτήματος, ο ιστός που διαρθρώνεται στο δίπολο, ερώτημα-απάντηση, συναρτάται με τα δεδομένα του ιστορικού λόγου και υλικού που εγγράφονται στο σχολικό εγχειρίδιο.

Δεδομένο ιστορικό ερώτημα

Οι ιστορικές πηγές

- Ο δια-μεσολαβητικός ρόλος των ιστορικών πηγών για την ιστορική θέαση του παρελθόντος σχετίζεται με συγκεκριμένο μεθοδολογικό πλαίσιο και συγκεκριμένες διδακτικές αρχές.
- Στο σχολικό περιβάλλον, η μεταλλαγή του κατάλοιπου σε ιστορική πηγή συνιστά διδακτική-ιστορική πράξη, που διαμορφώνεται από το ιστορικό υλικό και τον μαθητή-ερευνητή.

Οι ιστορικές πηγές: αναγνώσεις και καταγραφές

Απόψεις

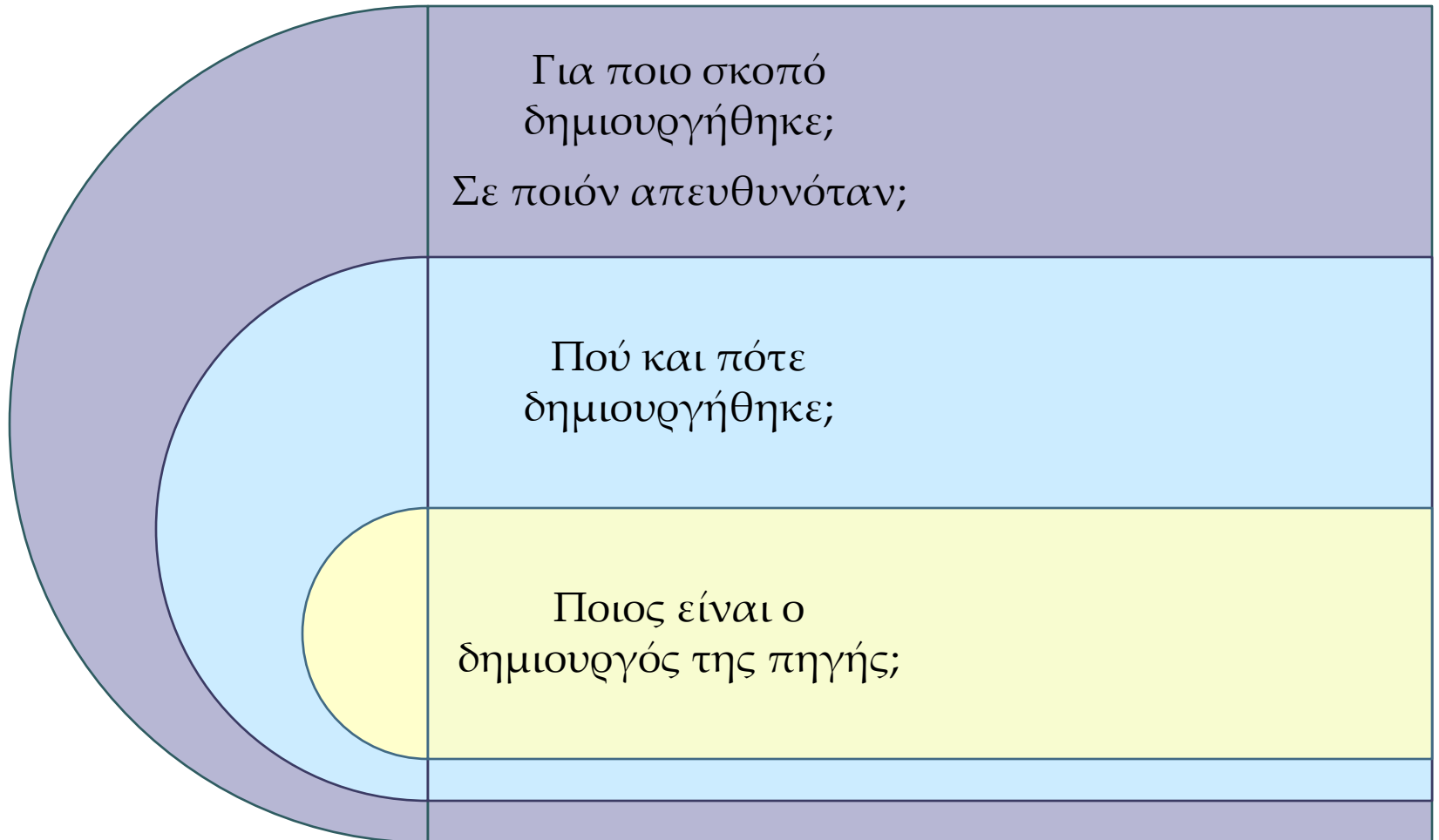
«Η ιστορία γίνεται από γραπτά τεκμήρια, πιθανότατα. Όταν υπάρχουν τέτοια. Αλλά μπορεί να γίνει, οφείλει να γίνει, χωρίς γραπτά τεκμήρια όταν αυτά δεν υπάρχουν καθόλου, με ό,τι η επινοητικότητα του ιστορικού μπορεί να του επιτρέψει να χρησιμοποιήσει για να κατασκευάσει το μέλι του, ελλείψει των συνηθισμένων λουλουδιών. Με λέξεις, λοιπόν, με σύμβολα, με τοπία, με κεραμίδια. με είδη χωραφιών και ζιζανίων. με εκλείψεις της σελήνης και λαιμαργιές ζώων... Με μια λέξη, με ό,τι ανήκοντας στον άνθρωπο, εξαρτιέται από τον άνθρωπο, χρησιμεύει στον άνθρωπο, εκφράζει τον άνθρωπο...».

- Lucien Febvre, 1995

- «Όλοι οι πολιτισμοί είναι πολιτισμοί εικόνας..
- Η εικόνα δεν μπορεί να γίνει κριτικό αντικείμενο παρά μόνο από τη στιγμή που θα ασκηθεί ο λόγος».
 - Το Βήμα, νέες εποχές, 1998

Χρήση ιστορικών πηγών

1^η ανάγνωση

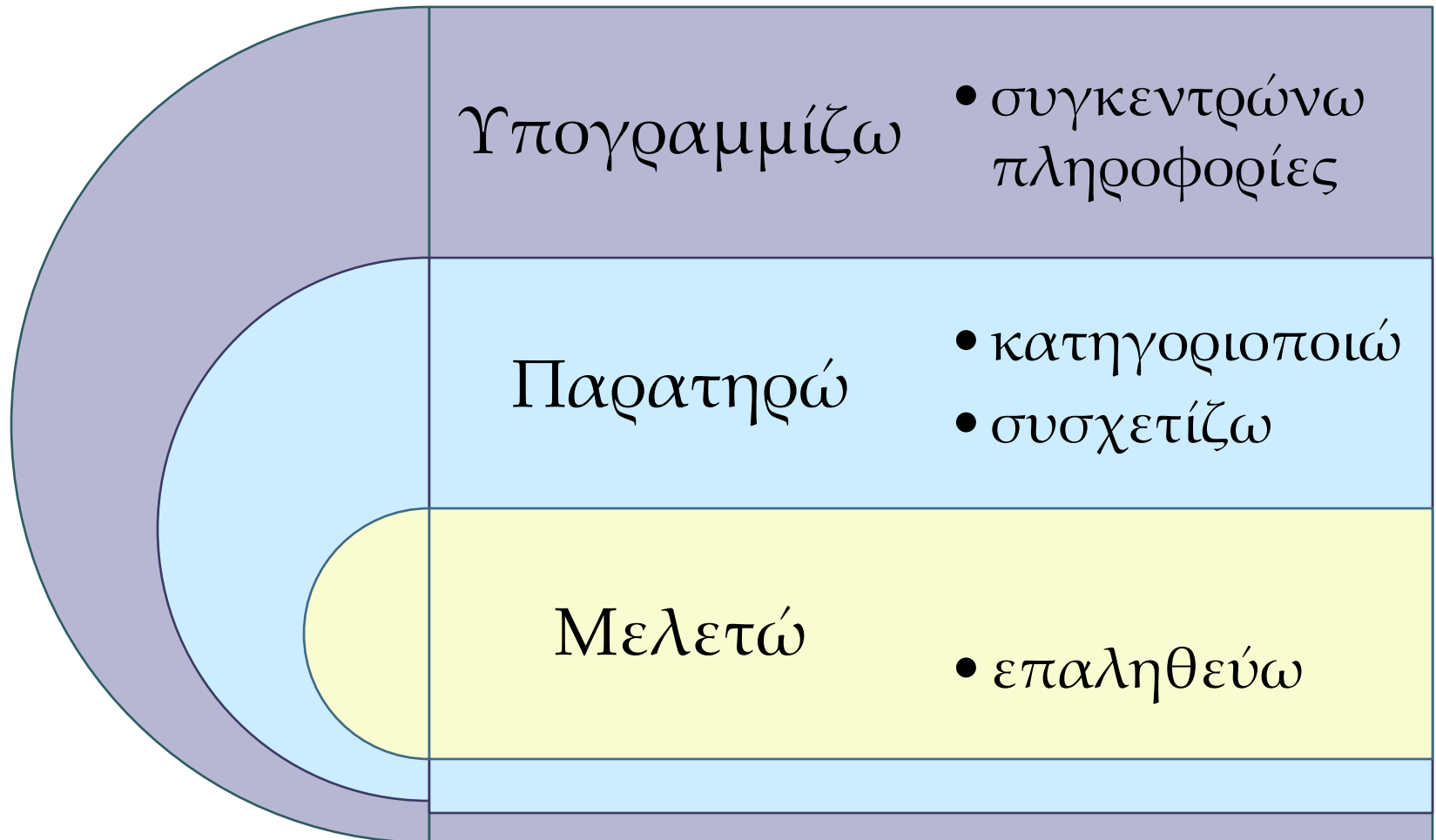
2^η ανάγνωση

Ποια είναι η σχέση της πηγής
με άλλες πηγές;
Είναι υποκειμενική,
μεροληπτική,
προκατειλημμένη;

Τι προβάλλεται;
Ποιος είναι ο σκοπός της
δημιουργίας της;

Ποιο είναι το θέμα;

3^η ανάγνωση (πραγμάτευση σε σχέση με το ιστορικό ερώτημα)

Σχηματοποίηση της ιστορικής γνώσης

- Εννοιολογική γνώση
- Κατανόηση ιστορικών εννοιών

• Μ. Ρεπούση,
Μαθήματα ιστορίας, 2004

- χρόνος
- χώρος
- αλλαγή
- συνέχεια

Έννοιες
μεθοδολογικού
χαρακτήρα

Έννοιες
επικοινωνιακού
χαρακτήρα

- Οι λέξεις του ιστορικού κειμένου
- οι χρονολογίες
- τα ονόματα

- αρχαιότητα
- αναγέννηση
- μεσαίωνας

Έννοιες
οργανωτικού
χαρακτήρα

Η έννοια του ιστορικού χρόνου

- Ατομικός και συλλογικός χρόνος (ο χρόνος της τάξης μου)

Επεκτάσεις

Ο δικός μου χρόνος:
ξυπνάω,
ετοιμάζομαι,
πηγαίνω στο σχολείο,
επιστρέφω,
ξεκουράζομαι,
μελετώ

Ο χρόνος της τάξης μου:
Η τάξη μου, το μάθημα, το διάλειμμα, οι δραστηριότητες, το παιχνίδι

- Παρόν-παρελθόν στον ατομικό και συλλογικό χρόνο

• Επεκτάσεις

Εικόνες από την προσωπική, την οικογενειακή και την σχολική ζωή στο παρόν και το παρελθόν

- Η έννοια της χρονιάς

Επεκτάσεις

Εικόνες,
στιγμιότυπα από τη
σχολική, την
ατομική, την
οικογενειακή χρονιά
και τη χρονιά των
άλλων.

- Η έννοια του αιώνα

Επεκτάσεις

*Η έννοια μέσα από
την αλλαγή και τη
συνέχεια.*

Προσέγγιση
θεματικής που
αναδεικνύει τις
συνέχειες, τις
ασυνέχειες και τις
μεταβολές στο
διάστημα του αιώνα.

- *«Ο δάσκαλος Ιστορίας πρέπει να γίνει μέρος του κόσμου, έξω από το Πανεπιστήμιο, έξω από το σχολείο. Εάν συνδέεσαι με τον έξω κόσμο, επηρεάζεσαι από αυτόν και εμπλέκεσαι σε αυτόν, οπότε μετά γίνεται δύσκολο απλώς να διδάσκεις χωρίς η διδασκαλία σου να συνδέεται με αυτόν τον κόσμο».*
- *Γι' αυτό, εγώ, από τη στιγμή που άρχισα να διδάσκω, είχα πάντα το ένα πόδι στην ακαδημαϊκή ζωή και το άλλο στον έξω κόσμο.»*
 - Zinn. H. (2009) *Από την Ιστορία στην πράξη.*

Ενδεικτική βιβλιογραφία

- Αβδελά Έ., *Ιστορία και σχολείο*, εκδ. Νήσος, Αθήνα 1998
- Giorgio Agamben, *Χρόνος και Ιστορία*, εκδ. Ίνδικτος, Αθήνα 2003
- Βαγιανός Γ., *Η διδασκαλία της ιστορίας μέσα από τα λογοτεχνικά κείμενα*, Αθήνα 1996
- Βαϊνά Μ., *Θεωρητικό πλαίσιο διδακτικής της τοπικής ιστορίας για τον 21ο αι*, εκδ. Guntemberg, Αθήνα 1997
- Γιαννόπουλος Ι., *Δοκίμια θεωρίας και διδακτικής της ιστορίας*, εκδ. Βιβλιογονία, Αθήνα 1997
- Γουστέρης Σ., *Η διδασκαλία της Ιστορίας στο δημοτικό σχολείο*, εκδ. Αφοι Κυριακίδη, Θεσ/νίκη 1998
- Zinn. H., *Από την Ιστορία στην πράξη*, εκδ. Αιώρα, Αθήνα 2009
- Κάββουρα Δ., *Διδακτική της Ιστορίας. Επιστήμη, Διδασκαλία, Μάθηση*, εκδ. Μεταίχμιο, Αθήνα 2011

- Κόκκινος Γ., *Από την Ιστορία στις ιστορίες*, εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1998
-, *Διδακτικές προσεγγίσεις στο μάθημα της ιστορίας. Επεξεργασμένες διδακτικές ενότητες και τρόποι ενεργοποίησης του γνωστικού ενδιαφέροντος των μαθητών*, εκδ. Μεταίχμιο, Αθήνα 1998
- Λε Γκοφ Ζ., "Πώς διδάσκεται η ιστορία", *Ο πολίτης* 25 (1984)
- Λιάκος Α., *Πώς το παρελθόν γίνεται ιστορία;*, εκδ. Πόλις, Αθήνα 2007
- Μαυροσκούφης Δ., *Διδακτική μεθοδολογία και ανάπτυξη της Κριτικής σκέψης*, εκδ. Κυριακίδη, Αθήνα 2008
- Νάκου Ειρ., *Τα παιδιά και η ιστορία. Ιστορική σκέψη, γνώση και ερμηνεία*, εκδ. Μεταίχμιο, Αθήνα 2000.
-, *Μουσεία: Εμείς τα πράγματα και ο πολιτισμός*, εκδ. Νήσος, Αθήνα 1996

Ενδεικτική βιβλιογραφία

- Ρεπούση Μ., "Νέες προσεγγίσεις στη διδασκαλία της ιστορίας: η περίπτωση της εκπαιδευτικής τεχνολογίας", *Σεμινάριο 21* (1999), εκδ Πανελλήνια Ένωση Φιλολόγων
-, "Τοπικές ιστορίες στο σχολείο. Από το γενικό παρελθόν στο παρελθόν του τόπου", *Σύγχρονη Εκπαίδευση 112* (2000)
-, "Διδακτικές προσεγγίσεις της τοπικής ιστορίας. Ιστορικό ερώτημα και ανάπτυξη σχεδίων εργασίας", *Φιλολόγος 102* (2000)
-, "Οι έννοιες της Ιστορίας. Από την ιστορική γνώση στην ιστορική κατανόηση", *Μνήμων 22*(2000)
-, «Learning by Doing History: Electronic Environment and Historical Experiences. Local History Research Project in Higher Education», 2nd International Conference on Technology in Teaching and Learning in Higher Education, Samos 2001
- Ρεπούση Μ. , *Μαθήματα ιστορίας*, εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα 2004
- Ferro Marc, *Πώς διηγούνται την ιστορία στα παιδιά*, Μεταίχμιο, Αθήνα 2000
- Σμυρναίος Α. , *Η Διδακτική της ιστορίας*, εκδ. Γρηγόρη, Αθήνα 2008
- Sebba Judy, *Ιστορία για όλους. Διδακτικές προτάσεις για το μάθημα της Ιστορίας στο Δημοτικό και το Γυμνάσιο*, Μεταίχμιο, Αθήνα 2000
- Henri Moniot, *Η διδακτική της ιστορίας*, (μτφρ. Έφη Κάννερ), εκδ. Μεταίχμιο, Αθήνα 2002